securities market in the Russian Empire. The statistics on the growth of the number of joint-stock companies are presented, which shows an increase in their number in the first half of the nineteenth century. Joint-stock companies became the place of accumulation of securities not only in Russia but also in other countries of Western and Central Europe. It is indicated that the securities market in the empire has lagged behind in its development for several decades, but the legislation adopted somewhat balanced the situation.

Key words: legal regulation, stock exchange, stock market, Russian Empire, joint-stock partnerships.

УДК 346.12/368.12

В. Дударенко, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ПРИ ЗДІЙСНЕННІ КАПІТАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Досліджуються страхові правовідносини при здійсненні капітального будівництва трирівневою концепцією дослідження, яка складається із загальнотеоретичного, галузево-теоретичного й конкретно-теоретичного рівнів. Додатково виокремлюється специфіка правовідносин у сфері капітального будівництва і ризики, що виникають при здійсненні такої діяльності. Проведено аналіз відмінності теоретичних і практичних підходів до страхування ризиків при здійсненні капітального будівництва.

Ключові слова: страхові правовідносини; страхування ризиків; страхові ризики; капітальне будівництво; ризики в капітальному будівництві.

Вступ. Господарська діяльність із капітального будівництва потребує значних фінансових вкладень, тож вона об'єктивно пов'язана з високим ступенем ризику для осіб які її здійснюють і потребує гарантій захисту майнових інтересів вказаних суб'єктів.

Платоспроможність у будівельному секторі – важливий елемент споживчої безпеки, особливо з урахуванням великої кількості інвестицій і високого ступеня ризику. Дослідники відзначають, що будівельний сектор є одним із найбільш схильних до ризику банкрутства. У Європейському Союзі будівництво входить до числа чотирьох секторів економіки з найвищими показниками банкрутства. У зв'язку з чим у деяких державах-членах ЄС використовується забезпечення покриття ризику банкрутства забудовника до завершення робіт [1, с. 120].

Належні гарантії захисту майнових інтересів суб'єктів, які здійснюють професійну діяльність у галузі капітального будівництва в сучасних умовах господарювання може надати страхування, як фінансовий механізм, що дозволяє заінтересованим особам мінімізувати можливі негативні наслідки (збитки) від результатів такої діяльності.

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що страхові правовідносини, що виникають, змінюються та припиняються при здійсненні капітального будівництва мають ряд специфічних ознак, які досі не досліджувалися. Специфіка зазначених правовідносин, перш за все, обумовлена тим, що вони є видом господарських правовідносин, які пов'язані зі специфічними ризиками, що виникають при здійсненні капітального будівництва, яке, в свою чергу, є особливим видом господарювання, що має специфічне нормативно-правове закріплення.

Метою статті є дослідження страхових правовідносини, що реалізуються при здійсненні капітального будівництва й характеризуються трирівневою концепцією пізнання, яка складається із загальнотеоретичного, галузево-теоретичного і конкретно-теоретичного рівнів; визначення специфіки правовідносин у сфері капітального будівництва і ризики, що виникають при здійсненні такої діяльності; здійснення аналізу відмінностей теоретичних і практичних підходів до страхування ризиків при здійсненні капітального будівництва**.**

Об'єктом дослідження є страхові правовідносини при здійсненні капітального будівництва.

Предметом дослідження є окремі елементи страхових правовідносин, що виникають, змінюються та припиняються при здійсненні капітального будівництва та ризики, які підлягають страхуванню, при здійсненні такої діяльності.

Огляд літератури. Значний внесок у розробку теорії господарських правовідносин здійснили О.А.Беляневич, О. М. Вінник, Г. Л. Знаменський, О. А. Красавчиков, В. К. Мамутов, В. Ф. Опришко, І. А. Татанчук,В. С. Щербината іншими авторами. Комплексним вивченням питань страхових правовідносин займалась В. Р. Ідельсон, Н. Б. Пацурія, В. К. Райхер, Л. І. Рейтман, Г. Ф. Шершеневичта В. Н. Яковлев. Окремі питання, що стосуються ризику як об'єкту правового регулювання були предметом досліджень М. М. Агаркова, С. С. Алєксєєва, Б. С. Антимонова, М. І. Брагінського, В. А. Ойгензіхта, В. І. Серебровського тощо. Однак потрібно констатувати, що рівень наукового дослідження проблеми страхових правовідносин при здійсненні капітального будівництва є доволі низьким.

Методологію дослідження становлять загальнонаукові методи (зокрема, аналіз та синтез, діалектичний, історичний, системний методи), а також спеціальні методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий та ін.), які в своїй сукупності дозволили виявити особливості страхових правовідносин при здійсненні капітального будівництва.

Виклад основного матеріалу. Для виявлення особливостей певного явища у юридичній науці використовують шлях від загального до спеціального (конкретного). Тож для визначення специфіки страхових правовідносин при здійсненні капітального будівництва та глибокого з'ясування сутності такої категорії є сенс застосувати трирівневу концепцію дослідження її правової природи, яка вперше була застосована О. І. Харитоновою при вивченні концептуальних засад адміністративно-правових відносин. Така концепція складається з загальнотеоретичного, галузево-теоретичного і конкретно-теоретичного рівнів [2, с. 16].

У сучасній юридичній науці виокремлюються два теоретичних підходи до визначення правовідношення. Перша група науковців вважає, що правовідношення – це суспільне відношення, врегульоване нормою права [3, с. 373]. Друга ж група дослідників визначає правовідношення як вид суспільного відношення, що виникає у результаті впливу норм права на фактичне відношення у суспільстві, а також опосередковує зв'язок між нормою права і фактичним суспільним відношенням [4, с. 134].

Відмінність поглядів науковців і деяка непослідовність трактування сутності правовідносин значною мірою зумовлена недостатністю врахування не лише не-

© Дударенко В., 2018

обхідності чіткого розмежування визначення правовідносин на різних рівнях: загальнотеоретичному, галузево-теоретичному, конкретно-теоретичному, а й доцільності диференційованого підходу до визначення поняття правовідносин на галузевому рівні. Саме диференціація дає змогу більш точно встановити співвідношення правовідносин та норм права, якими можуть регулюватися (чи визнаватися) відповідні суспільні відносини [5, с. 10].

На думку О. П. Віхрова, "незважаючи на різні тлумачення і підходи до визначення поняття правовідносин, їх об'єднує те, що правове відношення є результатом впливу норм права на фактичні суспільні відносини, що є характерною рисою правовідносин" [6, с. 51].

У відповідності до обраної методики вивчення страхових правовідносин при здійсненні капітального будівництва, у рамках дослідження буде використовуватися загальнотеоретичний підхід до розуміння правовідносин як результату впливу норм права на існуючі відносини у суспільстві.

Наступний рівень аналізу правовідносин – галузево-теоретичний, тобто господарсько-теоретичний. Даний рівень потребує аналізу ознак господарських правовідносин та сутності господарського права у аспекті класичної дихотомії публічного і приватного права.

Такий поділ з'явився у часи римського права, відповідно з того часу у юридичній науці прийнято розрізняти приватні і публічні правовідносини [7, с. 16]. Тим не менш, І. Н. Сенякіна зазначає, що господарське право повинно розглядатися не з позицій "публічне – приватне", а крізь іншу призму – об'єктивних процесів галузевої та функціональної спеціалізації в праві, які виступають проявом його системності [8, с. 13–14]. Аналогічної позиції притримується Г. Л. Знаменський зазначаючи, що господарському праву притаманний єдиний комплексний метод правового регулювання, який вбирає в себе усі інші методи, забезпечує гармонізацію приватних і публічних інтересів (які опосередковують виникнення, реалізацію і припинення відповідних правовідносин), та полягає у рівному підпорядкуванні всіх суб'єктів господарювання суспільному господарському порядку [9, с. 68]. Одночасно доктрина господарського права зазначає, що жодну з галузей права не можна віднести до суто приватно або публічного. У регулюванні суспільних відносин комплексно застосовуються як приватноправові, так і публічно-правові методи [10, с. 27–28]. Погоджуючись із вищезазначеним, у рамках даного дослідження господарське право не відносимо до публічної чи приватної галузі права, а отже і правовідносини мають ознаки обох.

Розкрити зміст категорії господарських правовідносин можливо лише через виокремлення ознак, які їй іманентні. В зв'язку з цим слід звернути увагу на позицію О. М. Вінник, яка зазначає, що наявність певних ознак у правовідносин характеризує їх як господарські. Зокрема серед таких науковець виділяє наступні:

– сфера – економіка (господарювання) різного рівня (державного, територіального, локального);

– зміст – безпосереднє здійснення господарської діяльності (виготовлення продукції, виконання робіт, надання послуг) та/або організація/керівництво такою діяльністю;

– особливий суб'єктний склад (обов'язковим учасником цих відносин є суб'єкт господарювання – індивідуальний підприємець або господарська організація; крім того, участь у цих відносинах також беруть (можуть брати) споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності (ч. 1 ст. 2 Господарського Кодексу України) [11];

– поєднання майнових та організаційних елементів; так, створення господарської організації вимагає: 1) сукупності організаційних дій засновників у формі укладення засновницького договору (якщо засновників двоє і більше), скликання та проведення установчих зборів (у передбачених законом випадках), здійснення державної реєстрації новостворюваної організації, отримання необхідних ліцензій та інших дозволів; 2) наділення новостворюваної організації необхідною для започаткування та здійснення відповідної (окресленої установчими документами з врахуванням вимог закону) господарської діяльності майновою базою з визначенням правового титулу майна (право власності, право господарського відання чи право оперативного управління, а щодо відокремлених підрозділів – право господарського використання із зазначенням конкретних майнових повноважень суб'єкта цього права);

– значний ступінь правового регулювання на рівні актів законодавства в поєднанні з локальним регулюванням, що зумовлено суспільним значенням сфери господарювання, складністю господарських та пов'язаних з ними зав'язків [12, с. 27].

На підставі узагальнення вказаних ознак О. М. Вінник надає доктринальне визначення господарським правовідносинам – як врегульованим нормами права суспільним відносинам, що виникають у сфері господарювання щодо безпосереднього здійснення господарської діяльності та/або організації/керівництва такою діяльністю, характеризуються особливим суб'єктним складом, а також поєднанням організаційних та майнових елементів [12, с. 28].

Крім цього, господарсько-правова концепція визначає господарські відносини у власному (спеціальному) значенні. Так В.С.Щербина вважає, що *господарськими є відносини, що виникають і реалізуються* між господарюючими суб'єктами (підприємствами, підприємцями) та органами управління, які утворюються у процесі організації й безпосереднього здійснення господарської діяльності. Господарські відносини, як предмет регулювання, складаються лише із двох елементів – організаційного й майнового. Таке визначення було сформульовано науковцем на підставі наступних ознак:

– обмежене, порівняно з цивільним правом, коло суб'єктів;

– поєднання в них організаційних і майнових елементів;

– зміст, тобто суспільне виробництво і реалізація (оборот) господарюючими суб'єктами продукції (виконання робіт, надання послуг) [13, с. 22].

Легальне визначення господарських правовідносин, яке є достатньо лаконічним і фокусує увагу на предметі, міститься у ч. 1 ст. 1 Господарського кодексу України, відповідно до якої господарськими визнаються відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [11].

На загально-теоретичному рівні для цілей дослідження погоджуємося, що *господарські правовідносини* – це врегульовані нормами права суспільні відносини, які виникають між господарюючими суб'єктами та органами управління, які утворюються у процесі організації і безпосереднього здійснення господарської діяльності, характеризуються поєднанням організаційних та майнових елементів.

Переходячи до третього рівня концепції дослідження необхідно розглянути страхові правовідносини як вид господарських. Ряд науковців займалися дослідженням цього питання. Зокрема, В. І. Серебровський, досліджував страхові правовідносини крізь призму договору страхування, а також сформулював дев'ять основних ознак, що їм притаманні, а саме:

1) самостійність договору;
2) його двосторонній характер;
3) ризиковий характер договору;
4) обмеженість відповідальності страховика;
5) терміновий характер відповідальності;
6) випадковий характер події, передбаченої договором;
7) відплатність договору;
8) мета договору, спрямована на забезпечення страхувальника або вигодонабувача від можливої шкоди;
9) укладання договору із страховим підприємством [14, с. 346].

На думку Н. Б. Пацурії, вказаний підхід є хибним, адже зовсім не охоплює своєю увагою таку підставу виникнення, зміни та припинення страхових правовідносин, як норма права, що яскраво простежується при реалізації страхових правовідносин в обов'язковій формі у сфері господарювання [15, с. 115]. Проте наведена класифікація ознак страхових правовідносин, безумовно, є доречною при реалізації останніх при здійсненні добровільного страхування, а страхування ризиків при здійсненні капітального будівництва відбувається саме на підставі договору і є формою добровільного страхування.

Іншим науковцем, В. Н. Яковлєвим, також була зроблена спроба розібратися в ознаках, притаманних страховим правовідносинам. У своєму дослідженні автор виділяє такі їх характерні ознаки:

1) ризиковий характер, що породжує майнову потребу, забезпечувану страхуванням;
2) страховий інтерес, закріплений у законодавстві, що відображає мету страхувальників, спрямовану на відшкодування майнових втрат від стихійних лих та нещасних випадків;
3) страхова організація, що приймає на себе ризик загибелі (пошкодження) майна від стихійних і інших нещасних випадків, передбачених законодавством;
4) формування спеціального страхового фонду, що виступає як економічна основа правовідносин;
5) виникнення правовідносин у силу прямих приписів закону і ним передбачених юридичних фактів [16, с. 121].

У своєму монографічному дослідженні, з позицією викладеною в якому погоджуємося, на основі проаналізованих позицій вчених Н. Б. Пацурія визначає такі характерні ознаки страхового правовідношення:

1) ризиковий характер;
2) наявність страхового інтересу;
3) настання страхового випадку;
4) формування спеціального страхового фонду [15, с. 121].

Зрозуміло, що страхові правовідносини характеризуються ризиковим характером. Такої позиції притримується і В. І. Серебровський, і В. П. Янішен. Останній зазначає, що ризик є небезпекою або можливістю зазнати збитків або шкоди, які виникають внаслідок несприятливих подій [17, с. 121]. Суб'єкт господарювання не може уникнути ризиків, їх реалізації, однак прагне їх обмежити. Одним із таких способів і є страхування, зокрема для учасників процесу капітального будівництва – страхування ризиків, що виникають у процесі здійснення капітального будівництва, тобто ризиків обумовлених специфікою сфери господарювання.

Категорія ризику найбільш повно досліджена у праці В. А. Ойгензіхта, який навів підходи, що існують у економічній і юридичний літературі. За його концепцією страхувальник страхує свій майновий інтерес від імовірного ризику, який може бути реалізованим, а може і не реалізуватися. Реалізується страховий ризик завжди через певний страховий випадок, як ознаку страхових правовідносин [18, с. 77].

На конкретно-теоретичному рівні погоджуємося із визначенням Н. Б. Пацурії, яка зазначає, що страхові правовідносини у сфері господарювання являють собою врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають у сфері економіки між суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, із приводу компенсації завданих збитків за рахунок заздалегідь акумульованих коштів, шляхом формування спеціально створеного страхового фонду особам, які постраждали внаслідок настання страхового випадку [19, с. 97].

Для визначення особливостей страхових правовідносин при здійсненні капітального будівництва необхідним є виявлення специфіки сфери капітального будівництва і ризиків, що виникають в процесі його здійснення. Як зазначалося раніше, саме специфіка капітального будівництва, яка пов'язана з високим ризиком і включає комплекс різнорідних відносин між рядом різних суб'єктів (забудовник, генеральний підрядник, замовник будівництва) щодо залучення інвестування, проектування і безпосереднього будівництва впливає на страхування відповідних ризиків, а отже і на страхові правовідносини при здійснення капітального будівництва.

О. М. Вінник визначає правовідносини з капітального будівництва(будівельні правовідносини) як врегульовані правом господарські відносини з організації, управління та безпосереднього здійснення капітального будівництва [12, с. 534]. І також звертає увагу на їх комплексний характер, включає туди:

– підрядні відносини щодо здійснення і виробництва вишукувальних і проектних робіт;
– відносини щодо будівельних підрядів;
– відносин щодо будівельних поставок;
– відносин щодо надання послуг, пов'язаних з капітальним будівництвом.

Варто відзначити, що у іншій науковій роботі професор О. М. Вінник дає визначення поняття "правовідносини у сфері капітального будівництва" саме як виду господарських правовідносин, відповідно до її наукової позиції – це комплексні майново-організаційні правовідносини, змістом яких є організація, виробництво і здача організацією-підрядником визначених (замовлених) замовником проектно-вишукувальних та/або будівельних і пов'язаних з ними робіт, приймання та оплата їх замовником, введення в дію закінченого будівництвом об'єкта. [20, с. 24] Цілком погоджуючись з визначенням автора, вважаємо за необхідне розширити перелік ознак правовідносин у сфері здійснення капітального будівництва і доповнити їх такими елементами як: виникнення між замовником і інвестором; при передачі об'єкту нерухомості експлуатуючій організації; залучення фінансування у капітальне будівництво. Указане, на нашу думку, розширює коло ризиків, зокрема, можна виділити ризики обрання способу залучення фінансування у капітальне будівництво, монтажно-будівельні, валютні тощо.

За визначенням фахівців, страхування будівельних ризиків (у тому числі ризиків, що виникають при здійсненні капітального будівництва) відрізняється від інших видів та напрямів майнового страхування, що передбачені ст. 6 та ст. 7 Закону України "Про страхування"

[21]. У світовій практиці будівельні ризики є різновидом інженерних, або технічних, ризиків.

Інженерне страхування включає такі види:

– страхування ризику вибуху котлів – BoilerExplosion (BE) Insurance;

– всі ризики підрядника – Contractor'sAllRisks(CAR);

– страхування ризиків ушкодження будівельних механізмів та машин – Contractor's Plantand Machinery Insurance (CPM);

– усі ризики монтажу – Erection AllRisks (EAR);

– ризик знищення електронне обладнання – Electronic Equipment (EE);

– страхування ризику виникнення невід'ємних дефектів – Inherent Defects Insurance (IDI);

– страхування ризику несправностей машин – Machinery Breakdown (MB) Insurance;

– страхування відповідальності перед третіми особами – Third Party Liability (TPL) [22, с. 213].

Найпоширенішим видом технічного страхування є страхування усіх ризиків Генерального підрядника або інвестора – страхування CAR. Цьому виду доступна опція страхування не період гарантії. Це страхування усіх видів об'єктів будівництва, у рамках якого надається страховий захист як від збитків, завданих будівельному об'єкту, спорудам на будівельному майданчику і будівельним машинам, так і від претензій третіх осіб внаслідок матеріального збитку або тілесного ушкодження, пов'язаного з будівництвом об'єкта. Страхування CAR відрізняється тим, що надає всім учасникам ефективний захист від фінансових ризиків та може сприяти зниженню вартості. Наступним популярним видом полісу є EAR, який застосовується, якщо монтажні роботи перевищують обсяг будівельних робіт. Страхування таких ризиків полягає в забезпеченні страхувальникові необхідного і якомога повнішого страхового покриття всіх ризиків, які виникають при монтажі машин та механізмів, а також при зведенні сталевих конструкцій. Цей вид страхування охоплює ризик зберігання під час монтажу та пробний пуск, котрий здебільшого обмежується чотиритижневим строком. У будівельній галузі використовується дороге обладнання, пошкодження якого може призвести до значних збитків та затримки виконання робіт. На цей випадок існує страховий поліс CPM, призначений для страхування будівельних машин і механізмів, що знаходяться на будівельному майданчику. Насамперед, цей поліс використовують будівельні та лізингові компанії. Страховий поліс TPL покриває відповідальність підрядника чи інвестора перед третіми особами. Щоправда, страхування за полісом TPL неможливо здійснити окремо від полісів CAR і EAR [23, с. 5].

У 1968 р. було створено Міжнародну асоціацію страховиків машин і устаткування (The International Machinery Insurer's Association – IMIA) для обміну досвідом між провідними страховиками. Пізніше вона була перетворена в Міжнародну асоціацію страховиків технічних ризиків. До складу IMIA входять Національні асоціації страховиків, найбільші страхові і перестрахові компанії з 20 країн світу, на які доводиться велика частина світового збору премії по технічним ризикам: Австралія, Австрія, Данія, Канада, Фінляндія, Франція, Німеччина, Великобританія, Ізраїль, Італія, Японія, Нідерланди, Росія, ЮАР, Іспанія, Швеція, Тайвань, Туреччина, Швейцарія і США [24].На жаль, для вітчизняної "пострадянської моделі" страхуванню ризиків при здійснення капітального будівництва більш притаманний класичний набір ризиків, що опосередковується у підзаконних нормативно-правових актах. З огляду на складність оцінки ризику при здійсненні капітального будівництва, особливістю такого виду страхування є висока наукоємність та ціна андеррайтингу і високі нормативи ведення справ з вказаного продукту – від 30 % до 45 %. Це викликано складною природою ризиків та складністю як матеріалів, так і технологій, що застосовуються у будівництві, а також їх постійним удосконаленням, оскільки при такому виді страхування ризики можуть бути нестандартними та індивідуальними [25].

На теоретичному рівні існують класифікації ризиків за рядом критеріїв у сфері здійснення капітального будівництва, які значно відрізняються від практики страхування у сфері капітального будівництва, наведеної вище.

Науковці Т. П. Юр'єва та С. Ю. Юр'єва пропонують класифікацію ризиків за основними етапами циклу проекту будівництва (проектування – будування – експлуатація):

1. Ризики на етапі проектування – будування.

А) Технічні:

– ризик затримки строків та ризик перевитрати коштів;

– фактори ризику на етапі проектування;

– фактори ризику на етапі будування.

Б) Фінансово-економічні:

– ризики, пов'язані з фінансовими умовами договору;

– ризики виконання обов'язків та рефінансування;

2. Ризики на етапі експлуатації:

– ризики по доходам;

– ризик підвищення експлуатаційних витрат;

– фінансові ризики в експлуатаційній фазі.

3. Непрямі ризики, пов'язані з зовнішніми факторами:

– ризики форс-мажорних обставин;

– макроекономічні ризики;

– фіскально-монетарні ризики.

4. Специфічні ризики для керуючої житлової організації.

5. Специфічні ризики для державних муніципальних органів влади [26, с. 1].

Відповідно до основних складових діяльності суб'єктів господарювання у сфері здійснення капітального будівництва виділяють:

– ризики, пов'язані із фінансовим забезпеченням (ризик, пов'язаний із недостатністю залучення коштів на будівництво; ризик, пов'язаний із подорожчанням вартості фінансових інструментів тощо), що відповідають фінансовій складовій збалансованої системи показників;

– ризики, пов'язані із здійсненням технологічного процесу (ризик невчасного виконання будівельного контракту; ризик перевищення фактичної вартості над кошторисною у зв'язку зі змінами умов будівництва тощо), що відповідають складовій бізнес-процесів;

– ризики, пов'язані із виконавцями будівництва (ризик недостатньої кваліфікації персоналу, ризик пов'язаний із завданням шкоди здоров'ю працівників тощо) – складова навчання та розвитку;

– ризики, пов'язані із ринками збуду (ризик погіршення репутації підприємства, ризик зниження купівельної спроможності тощо), належать до такої складової збалансованої системи показників, як "клієнти" [25, с. 197].

Наступна класифікація ризиків пов'язана з фінансуванням підрядників та інших забудовників, а саме:

– ризики втрати коштів при незавершених обсягах будівельних робіт;

– інфляційні ризики, пов'язані з подорожчанням будівельних матеріалів та будівельних робіт, землі та процедур землевідведення;

– цінові ризики, зокрема призупинення темпів зростання цін на нове житло. Особливо на ці ризики слід зважати тоді, коли фінансово-кредитна установа фінансує будівництво житла через Фонди фінансування будівництва житла [27, с. 113].

Щодо підрядних будівельних організацій, які споруджують об'єкти капітального будівництва, то вони мають справу з усім комплексом неминучих ризиків підп-

риємницької діяльності. Зауважимо, що підрядні організації зустрічаються із ризиками на всіх стадіях інвестиційного циклу в будівництві, а саме:

– підрядні організації несуть відповідальність за втрату чи пошкодження об'єкта будівництва до прийняття його замовником;

– вони відповідають за несхоронність наданого замовником майна для виконання угоди підряду, а також за невідповідну якість наданих замовнику матеріалів та робіт;

– підрядники відповідальні за порушення початкового, кінцевого та проміжних строків робіт, а також за якість готового об'єкта [27, с. 113].

Ризики підрядних організацій можуть бути класифіковані як зовнішні і внутрішні. Основними зовнішніми ризиками підрядних організацій є: фінансові, маркетингові, управлінські, юридичні, політичні. Внутрішні ризики діяльності підрядних організацій залежать від рішень, схвалюваних їхніми керівниками. Виникнення ризиків обумовлено помилковими рішеннями керівників, а саме: рішення, що призводять до зниження конкурентоспроможності організації, помилки у процесі вибору постачальників продукції та субпідрядників; вибір неспроможного забудовника; помилки при укладенні угод підряду та постачання; помилки виробничого характеру, що призводять до втрат та збитків; внутрішньо управлінські помилки, недоліки в організації менеджменту, низька кваліфікація персоналу та робітників; невиконання умов угод тощо [27, с. 113].

На специфіку страхування ризиків при здійсненні капітального будівництва вказує також і чинна нормативно-правова база. Так, у ч. 5 ст. 318 ГК [11] України відзначено, що договір підряду на капітальне будівництво повинен передбачати страхування ризиків; в Постанові Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2005 р. N 668 "Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві" [28] зазначено, що замовник зобов'язаний укласти договір страхування ризиків випадкового знищення або пошкодження об'єкта будівництва; у Наказі Міністерства регіонального розвитку і будівництва України від 30.05.2008 р. № 230 "Про оприлюднення Рекомендацій зі страхування ризиків у будівництві" [29] вказується що при здійсненні капітального будівництва можливим є страхування самого об'єкту будівництва (комплексу робіт) та відповідальності перед третіми особами, пов'язаної із використанням будівельно-монтажних і пусконалагоджувальних робіт у процесі будівництва. Варто відзначити, що наведене нормативно-правове регулювання залишилося з часів коли страхування монтажно-будівельних ризиків було обов'язковим [30]. У ряді зарубіжних країн страхування будівельно-монтажних ризиків досі носить обов'язковий характер. Не маючи страхового поліса, підрядник не може розпочати виконання своїх обов'язків. Вважаємо, що це є одним із механізмів уникнення довгобудов і недобудов, а сьогодні тільки в м. Києві офіційно існує 65 недобудов, з приводу яких є звернення до комісії з вирішення проблемних питань щодо об'єктів незавершеного будівництва при Київській міській державній адміністрації [31].

Порівняння існуючих ризиків на доктринальному рівні та ризиків, що пропонуються страховиками в практичній площині, стає зрозумілим, що вони значною мірою відрізняються. Відмінність полягає у тому, що страховики здебільшого пропонують страхування технічних, будівельно-монтажних ризиків. Варто відзначити, що відсутній комплексний підхід як у класифікаціях на доктринальному рівні так і у практиці страхування на весь процес здійснення капітального будівництва і можливості мінімізації ризиків за рахунок страхування на кожному етапі, а не лише при безпосередньому здійснення будівельних робіт. Тобто відсутній повний комплекс страхування ризиків у сфері здійснення капітального будівництва на різних етапах і для різних суб'єктів.

Висновки. Наведене вище дає підстави стверджувати, що страхові правовідносини при здійсненні капітального будівництва є видом страхових правовідносин, які, у свою чергу, є різновидом господарських відносин, і як наслідок, предметом дослідження науки господарського права.

Особливості страхових правовідносин при здійсненні капітального будівництва розкриваються через низку ознак, які їм притаманні, а саме: ризиковий характер; наявність страхового інтересу; одна із сторін є страховою організацією; формується спеціальний страховий фонд, страховий резерв; правовідносини виникають у силу прямих приписів закону і ним передбачених юридичних фактів; комплексні майново-організаційні правовідносини; змістом є організація, виробництво і здача організацією-підрядником визначених (замовлених) замовником проектно-вишукувальних та/або будівельних і пов'язаних з ними робіт, приймання та оплата їх замовником, введення в дію закінченого будівництвом об'єкта; виникнення між замовником і інвестором; при передачі об'єкту нерухомості експлуатуючій організації; залучення фінансування у капітальне будівництво.

Визначивши характерні ознаки, *властиві страховим правовідносинам при здійсненні капітального будівництва*,можна дійти висновку, що це врегульовані нормами права комплексні правовідносини, змістом яких є встановлення відносин із власником земельної ділянки (замовником), залучення фінансування будівництва, здійснення будівельних робіт, введення в експлуатацію і передача об'єкту експлуатуючій організації, з приводу компенсації завданих збитків за рахунок заздалегідь акумульованих коштів, шляхом формування спеціально створеного страхового фонду особам, які постраждали внаслідок настання страхового випадку.

Окремої уваги заслуговую міжнародна практика, а особливо на шляху України до вступу у Європейський Союз. Процес гармонізації будівельного законодавства в Європі почався між 1991 і 1993 рр., коли була створена спеціальна комісія GAIPEC (Groupedes Associations Inter Professionnelles Europeennesdela Construction), до якої увійшли представники як будівельного сектора, так і страхових компаній. Підсумком роботи групи стало вироблення спільних пропозицій по страхуванню відповідальності, які лягли в основу ст. 23 Директиви 2006/123/ЕС "Про послуги на внутрішньому ринку". Сьогодні саме Директива 2006/123/ЕС регулює правовідносини у сфері страхування відповідальності суб'єктів господарювання, що здійснюють капітальне будівництво в країнах-членах ЄС і встановлює принципи, що гарантують високу якість будівельних робіт. Зокрема Стаття 23 визначає загальні правила, застосовні до страхування професійної відповідальності і до надання фінансової гарантії при нанесенні збитку здоров'ю, безпеки третіх осіб або банкрутства забудовника. Проте, у силу того, що природа будівельних ринків і діючих на них режимів забезпечення відповідальності в різних країнах ЄС сильно розрізняються, визнання страхового забезпечення або фінансових гарантій кредитних організацій між учасниками будівельного процесу, зареєстрованими в різних державах членах ЄС, значно ускладнене [1, с. 120]. Тим не менш, налагодження такого механізму на території України значно підвищило б рівень відповідальності учасників капітального будівництва,

довіру споживачів і створило об'єктивну можливість співпраці з представниками з Європейського Союзу.

При страхуванні ризиків у процесі здійснення капітального будівництва є низка ризиків, що залишаються поза увагою дослідження, це ризики фізичних осіб при фінансуванні капітального будівництва і ризики фінансових установ посередників, з огляду на суб'єктний склад таких правовідносин.

Дискусія. У цьому напрямку перспективи подальших розробок полягають у детальному вивченні ризиків при здійсненні капітального будівництва і розробленні нормативного регулювання для створення практичної можливості страхування зазначених ризиків на європейському та світовому рівнях.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. В. Міжнародна практика державного регулювання у сфері будівництва / Н. В. Бібік // Менеджер. – 2014. – № 1. – С.115–121.
2. Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 "Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право" / О. І. Харитонова. – О., 2004. – 36 с.
3. Абдулаев М. И. Проблемытеориигосударства и права / М. И. Абдулаев, С. А. Комаров. – СПб., 2003. –576 с.
4. Явич Л. С. Право и общественные отношения / Л. С. Явич. – М. : Юрид. лит., 1971. – 336 с.
5. Пацурія Н. Б. Правове регулювання діяльності у сфері страхування а перестрахування: проблеми теорії та практики: монографія / Н. Б. Пацурія, І. М. Войцеховська, А. С. Головачова – К : Ліра – К., 2017. – 254 с.
6. Віхров О. П. Організаційно-господарські правові відносини : монографія / О. П. Віхров – К. : Видавничий Дім "Слово", 2008. – 344 с.
7. Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права / Е. Н. Трубецкой. – СПб. : Лань, 1998. – 192 с.
8. Сенякин И. Н. Специальные нормы советского права / И. Н. Сенякин ; под ред. проф. М. И. Байтина. – Саратов, 1987. – 97с.
9. Знаменский Г. Л. Общественный хозяйственный порядок и законодательство / Г. Л. Знаменский // Государство и право. – 1994. № 4. – С. 67–69.
10. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2003. – 352 с.
11. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18; № 19–20; № 21–22. – Ст. 144.
12. Вінник О. М. Господарське право: навчальний посібник / О. М. Вінник. – К. : Правова єдність, 2009. – 766 с.
13. Щербина В. С. Господарське право: підручник / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.
14. *Серебр*овский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. – М. : "Статут", 2003. – 558 с.
15. Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики : монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – 504 с.
16. Яковлев Н. В. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве / Н. В. Яковлев. – Кишинев : Штиинца, 1973. 321 с.
17. Янишен В. П. Понятие и признаки страховых правоотношений в Украине: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. / В. П. Янишен. – Х., 1997. – 195 с.
18. Ойгензихт В. А. Проблема риска в гражданском праве / В. А. Ойгензихт. – Душанбе : ИРФОН, 1972. – 224 с.
19. Пацурія Н. Б. Поняття і види страхових правовідносин у сфері господарювання / Н. Б. Пацурія // Вісник Київ. ун-ту імені Т. Шевченка. – 2010. – С. 94–98.
20. Вінник О. М. Інвестиційне право : навч. посібник / О. М. Вінник. – К. : Юридична думка, 2005. – 568 с.
21. Про страхування: Закон України від 07 березня 1996 № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – №18. – С. 78.
22. Страхування : підручник / за ред. С.С. Осадець. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
23. Інженерне страхування – Страховий брокер "Дедал". – Режим доступу: http://www.dedal.ua/insurance/engineering_insurance/
24. Juristoff Journal. URL: https://juristoff.com/sovety-yuristov/strakhovanie/15116-yak-zastrakhuvati-budivelni-riziki
25. Юр'єва Т. П. Щодо ризиків та підходів управління ними в будівництві та житлово-комунальній галузі / Т. П. Юр'єва, С. Ю. Юр'єва // Принципи формування економічних параметрів організаційно-технологічного забезпечення надійності зведення об'єктів житлово-комунальної галузі [*Електронний ресурс*] // ХНУМГ ім. О. М. Бекетова : [сайт] – Харків : ХНУМГ, 2012. – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/29288/1/32.pdf
26. Бурдьо І. М. Особливості внутрішньогосподарського контролю ризиків будівельних підприємств / І. М. Бурдьо // Наук. вісник Херсон. ун-ту. – 2015. № 12. – С. 196–198.
27. Шевчук Т. В. Особливості ризиків та методи їх мінімізації у житловому будівництві /Т. В. Шевчук. // Регіональна економіка. – 2009. – № 4. – С.109–116
28. Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві [*Електронний ресурс*]: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2005 р. № 668. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua.
29. Про оприлюднення Рекомендацій зі страхування ризиків у будівництві *[Електронний ресурс]:* наказ Міністерства регіонального розвитку і будівництва України від 30.05.2008 р. № 230. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua
30. Про внесення змін до деяких законодавчих актів *[Електронний ресурс]*: Закон України від 15 грудня 2005 р. № 3201-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 7. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3201-15
31. Звільнити Київ від довгобудов: боротьба за права вкладників *[Електронний ресурс]*: Законна забудова [сайт]. – Режим доступу: http://aspergr.com.ua/zvilnyky-kyyiv-vid-dovgobudov-borotba-za-prava-vkladnykiv/ – Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 07.09.18

В. Дударенко, асп.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ОСОБЕННОСТИ СТРАХОВЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ ПРИ СОВЕРШЕНИИ КАПИТАЛЬНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Исследуются страховые правоотношения при совершении капитального строительства путем применения трехуровневой концепции исследования, которая состоит из общетеоретического, отраслево-теоретического и конкретно-теоретического уровней. Дополнительно выделяется специфика правоотношений в сфере капитального строительства и риски, которые возникают при совершении такой деятельности. Проведен анализ отличий теоретических и практических подходов к страхованию рисков при совершении капитального строительства.

Ключевые слова: страховые правоотношения; страхование рисков;страховые риски; риски в капитальном строительстве; капитальное строительство.

V. Dudarenko, PhD student (Law)
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SPECIFICITIES OF INSURANCE RELATIONSHIPS IN CAPITAL CONSTRICTION BUSINESS

The article investigates insurance legal relations in the process of capital construction by applying the three-level concept of research, which consists of a general theoretical, field-theoretical and concrete theoretical levels. It is proved that insurance relationship in capital construction business is a type of insurance relationship, which in turn is a kind of economic relations, and as a consequence, the subject of research on the science of economic law. The features of insurance legal relations in the implementation of capital construction is disclosed through a number of features that are inherent in them, namely: risky nature; presence of insurance interest; one of the parties is an insurance organization; formed a special insurance fund, an insurance reserve; legal relations arise from direct orders of the law and the foreseen legal facts; complex property-organizational legal relations; the content is the organization, manufacture and delivery by the contracting organization of the designated (ordered) customer of design and survey and / or construction and related work, acceptance and payment by the customer, commissioning of the completed construction of the facility; the occurrence between the customer and the investor; when transferring the real estate object to the operating organization; attraction of financing to capital construction. In addition, the specifics of legal relations in the field of capital construction and the risks that disappear in such business. The analysis of excellent theoretical and practical approaches to insuring risks when capital construction is carried out. The difference is that insurers generally offer insurance for technical, construction and installation risks.

Key words: insurance relationships;insurance of risks;insurance risks; capital construction risks;capital construction.